

Z červené knihy našich měkkýšů - stane se suchomilka *Candidula soosiana* dobrým druhem?

Vojen Ložek

V roce 1933 popsal známý maďarský malakozoolog János Wagner z údolí Hűvösvölgy na okraji Budapešti drobného zástupce podčeledi *Helicellinae* jako *Candidula soosiana* (J. Wagner, 1933). Jde o drobnou suchomilku, jejíž 3,7 až 5,2 mm vysoká a 5,5–7,0 mm široká, stlačeně kulovitá ulita s dosti vyniklým široce kuželovitým kotoučem pozůstává ze 4½ až 5 dobře klenutých závitů, které včetně posledního pomalu a pravidelně narůstají. Povrch mají zřetelně a dos-

ti pravidelně žebírkovaný s jednotlivými silnými žebry na posledním závitu. Jako u většiny suchomilek je základní barva ulity světle pleťová až bělavá s tmavými páskami, z nichž nejvýraznější se táhne nad obvodnicí. Pásky se však mohou vyskytovat v různých kombinacích, rozpadat se na skvrny a někdy i chybět. Mírně šikmé ústí bývá téměř okrouhlé a má rovné ostré obústí, uvnitř se slabým pyskem, který někdy schází. Otevřená píštěl zaujímá 1/6 až 1/5 šířky ulity.

Stavba pohlavního ústrojí dokládá, že jde o příslušníka rodu *Candidula*, a to z okruhu západoevropské *C. unifasciata* (Poiret, 1801), jejíž typický tvar je od nás známý jen ze dvou zcela izolovaných okrsků v Čechách — okolí Tachlovic a Chýnic jz. od Prahy a okolí Opočna ve východních Čechách. Ve srovnání s tímto na západě daleko rozšířeným druhem má *C. soosiana* menší ulitu s méně rozšířeným posledním závitěm, okrouhlejším ústím, mnohem slabším pyskem a přede-

Červená kniha měkkýšů

vším poměrně nápadně žebernatým povrchem. Rovněž v anatomii jsou některé drobnější rozdíly.

Vzhledem k velké proměnlivosti suchomilek i okolnosti, že rozdíly oproti *C. unifasciata* nejsou v některých případech zřetelné, vyslovili nověji někteří pracovníci, u nás např. V. Pflieger a v Maďarsku L. Pintér, názor, že *C. soosiana* není dobrým druhem, nýbrž jen málo významnou odchylkou západní *C. unifasciata*, vyvolanou změnami podmínkami, třeba kontinentálnějším podnebím.

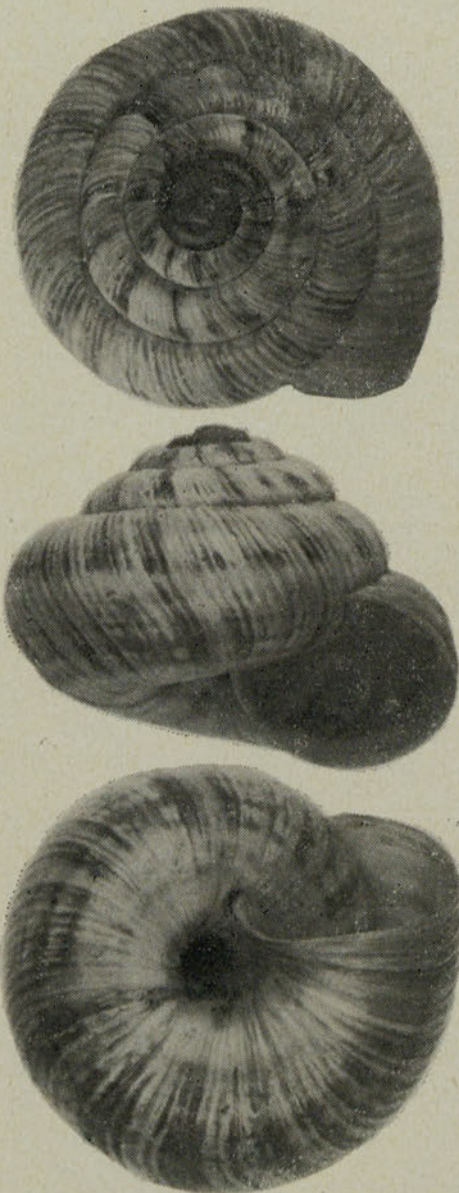
Řešení otázky vztahu obou suchomilek však nutně vyžaduje širší pohled, který by krom přísných hledisek morfologických bral zřetel i na některá další kritéria, především statistická, biogeografická a vývojová. Teprve pak se totiž ukáže, o jak zajímavý problém jde.

Vratme se však k původnímu nálezu J. Wagnera. Po dlouhou dobu se nenašlo žádné další naleziště, což bylo pozoruhodné, neboť suchá loučka v Hůvšvölgy je příměstská lokalita poloruderálního rázu, a tedy prostředí u endemického prvku přinejmenším překvapující. Teprve po II. světové válce sebral J. Brabenec na úpatí vrchu Velké Vreteno u Kysuckého Nového Mesta a autor této črtky na Kamenné u Staříče na Ostravsku suchomilky, které bylo lze ztotožnit s Wagnerovým popisem, jak se potvrdilo i revizním sběrem na originálním nalezišti v Budapešti. Později se počet čs. lokalit rozšířil, neboť *C. soosiana* byla zjištěna u Branné nedaleko Hanušovic, na větším počtu míst na vápencích v podhůří Beskyd od Štramberka po Třinec, na Slovensku u Drietomy, Rajce a Rajecké Lesné, Stankovan a na Liptově v okolí Sielnice a Hyb, nejdále k východu pak na dolomitovém Suchém vrchu na úpatí Vysokých Tater u Východné. Na některých místech, zejména v širším okolí Stankovan nad Váhem, žijí velmi početné populace, v nichž lze často rozlišit 2 typy ulit odpovídající zřejmě jarní a letní generaci, což je pro tyto plže význačné, jak pozorováními zjistil V. Pflieger.

Všechny popsané populace podržují svrchu popsané znaky a máme-li vedle sebe větší série typické *C. unifasciata* a *C. soosiana*, vynikne rozdíl na první pohled. Podstatné je, že nejde jen o jednotlivý znak, nýbrž o celou matici znaků. Další důležitou okolností je, že veškerá místa, kde se *C. soosiana* vyskytuje, jsou náhradní stanoviště, totiž subxerothermní krátkostébelné pastviny na vápnitém podkladě, které vznikly především díky ovčí pastvě z valné části během středověku nebo i později. To lze ověřit i na nejbohatší lokalitě, totiž ve Škutové dolině u Stankovan, kde vystupují mohutné holocenní pěnovce umožňující sledovat celý vývoj malakofauny v poledové době. *C. soosiana* se zde objevuje až v mělké povrchové půdě vyvinuté na mladoholocenním pěnovci, takže její výskyt v tomto prostoru nemůže být starší než několik málo posledních století. Podobně tomu je zřejmě i u všech dalších výskytů včetně původního naleziště v Budapešti a třeba zdůraznit, že to platí i pro ostatní naše zástupce podčeledi *Helicellinae* s výjimkou druhu *Helicopsis striata* (Müller), který jediný je na našem území starousedlým druhem a dnes reliktem ze stepních období pleistocénu (viz Živa 6'80).

Výskyty suchomilek z rodu *Candidula* v Československu. Body — výskyty *C. soosiana*, tečkovaně — okrsky výskytu *C. unifasciata*

Candidula soosiana z úpatí Velkého Vreteno u Kysuckého Nového Mesta. Rozměry 5,0 : 6,8 mm. Foto + J. Brabenec

Uvedené poznatky nasvědčují, že většina výskytů našich suchomilek je zcela mladého data a že vznikla dálkovými výsadky. Není pochyb, že *C. soosiana* je odvozena z druhu *C. unifasciata*, jehož výsadky se na východě dostaly do zcela odlišného prostředí i značné geografické izolace. Přizpůsobením těmto poměrům se tak vytváří nový tvar, který je třeba odlišovat od typické *C. unifasciata*, jak ji známe třeba z českých lokalit nebo z hlavního areálu v západní Evropě. Je vysoce pravděpodobné, že jsme svědky zrodu nového taxonu vlivem nových podmínek a geografické izolace, takže se jeví jako nejučelnější hodnotit tohoto plže jako species in statu nascendi a věnovat mu z tohoto hlediska patřičnou pozornost. Nutno dodat, že u suchomilek není tento případ ojedinělý, jak dokládá třeba poměr vysokohorské formy popsané jako *Helicella macedonica* P. Hesse k běžnému stepnímu druhu jv. Evropy *H. obvia* (Menke).

Proč však zařazujeme *C. soosiana* do červené knihy, když jde o druh, který se šíří? Příčiny jsou zřejmé — v době po II. světové válce se zcela změnilo využití ploch, kde žijí tyto i jiné suchomilky, takže jejich nedávná expanze se dnes změnila v rychlý ústup podmíněný jednak zarůstáním i zalesňováním bývalých krátkostébelných pastvin, jednak stále větším používáním různých chemických prostředků, ať již jde o hnojiva nebo o biocidy. V mnohých případech, třeba v Podbeskydích, stačí úlety zanášené ze sousedních polí. Svou roli zde sehraje i chov bažantů, kteří suchomilky požírají a narušují jejich stanoviště.

Dnes jsou tedy i nedávno se šířící suchomilky jako *Helicella obvia* (Menke), *H. itala* (Linné), *Cernuella neglecta* (Drap.), *Candidula unifasciata* (Poiret) a ovšem i naše *C. soosiana* na všeobecném ústupu a jejich záchrana je tvrdým orfiskem; jsou vesměs vázané na náhradní stanoviště podmíněná určitým typem obhospodařování, které by bylo třeba buď obnovit, nebo vhodně napodobit; ovšem ani to by nemohlo vyloučit negativní vlivy ze širšího okolí. Zdá se tedy, že se *Candidula soosiana* už dobrým druhem nestane, neboť jí k tomu nedáme příležitost!